Vytautas Kazakevičius

Kalniškių kapinyno kasinėjimai 1994 ir 1995 metais

Kalniškių (Raseinių r., Ariogalos seniūn.)V-VI a. kapinynas tyrinėjamas su pertraukomis nuo 1985 m. (žr. ATL 1984 ir 1985 metais. V., 1986. P.52-53; ATL 1988 ir 1989 metais. V., 1990. P.83; ATL 1990 ir 1991 metais. V., 1992. T.1. P.99-103; ATL 1992 ir 1993 metais. V., 1994. P.154-158). LII ekspedicija 1994 ir 1995 m. kapinyno P ir R dalyse ištyrė 7 perkasas (Nr. XXI-XXVII), iš viso 482,5 m^2 plotą, atidengė 34 kapus. 30 iš jų griautiniai, 4 degintiniai. Kapai įvairialaikiai. Iš griautinių kapų vienas yra vėlyvojo neolito, Virvelinės keramikos ir laivinių kovos kirvių kultūros kapas (Nr.136), vienas - senojo geležies amžiaus kapas (Nr.134), o kiti - viduriniojo geležies amžiaus pirmosios pusės kapai. Du iš keturių degintinių kapų (kapai Nr.IX, XI) buvo be įkapių, todėl tikslesnė jų chronologija neaiški. Kapas Nr.XII datuojamas V-VI a. Jo įkapes sudarė siauraašmenis pentinis kirvis, ietigalis ir kovos peilis. Kapas Nr.X yra vėlyvojo geležies amžiaus ir pagal žalvarinę pasaginę segutę keturkampiais galais datuojamas XI-XII a.

Mirusieji laidoti pailgose ovalo, netaisyklingos trapecijos arba stačiakampio formos duobėse suapvalintais kampais, kurių ilgis svyruoja nuo 100 iki 240 cm, plotis - nuo 40 iki 130 cm. Duobių gylis įvairus - nuo 30 iki 178 cm. 9 kapuose (Nr.108, 112, 116, 118, 120, 121, 138, 139, 140) pastebėtos lentinių stačiakampių arba trapecijos formos karstų žymės. Karstų ilgis nuo 1,21 iki 2,05 m, plotis nuo 30 iki 60 cm. Degintinių kapų duobės netaisyklingo apskritimo formos, 200x130, 100x70 cm dydžio (kapai Nr.XI, XII). Kapuose Nr.IX ir X ryškesnės sudegusių kaulų koncentracijos nebuvo. Degintinių kapų duobių gylis 40-50 cm. Jų skersinis pjūvis yra dubens pavidalo. Kai kurių griautinių kapų duobių sampiluose pastebėta angliukų. Ypač gausu jų buvo kapuose Nr.120 ir 121.

Kapuose Nr.99, 101, 105, 106-109, 112, 115, 117, 118, 120-122, 124, 126-131, 133, 138, 140 rastos akmenų konstrukcijos, būdingos Centrinės Lietuvos plokštinių kapinynų kultūrinei sričiai. Ypač įdomus statinys buvo kape Nr. 121. Jame sudėtas 21 akmuo. 8 akmenys galvūgalyje buvo aukščiau griaučių ir sudarė tarsi puslankį-skliautą. Moters kapo Nr. 129 duobės

šonuose ant briaunų buvo sustatyta 11 akmenų. Kituose kapuose akmenų konstrukcijos nėra tokios įspūdingos. Jose aptinkama nuo vieno iki šešių akmenų.

Mirusiųjų laidojimo kryptis priklausė nuo lyties. Vyrai guldyti galvomis į ŠV (5 kapai), PV (2 kapai) ir ŠR (1 kapas), moterys - į PR (5 kapai), ŠR (4 kapai) ir po vieną kapą į ŠV, PV, R. Vaikus greičiausiai taip pat stengtasi guldyti galvomis ta pačia kryptimi, kaip ir atitinkamos lyties suaugusius.

Vėlyvojo neolito mirusiojo kapas aptiktas 1,25 m gylyje, gana taisyklingoje stačiakampėje 130x60 cm dydžio duobėje suapvalintais kampais. Duobės sampile pastebėtos juodos organinės medžiagos liekanos. Mirusysis buvo suriestas ir paguldytas ant dešiniojo šono, galva į ŠV (60°). Rankos per alkūnes sulenktos ir pakištos po dešiniuoju skruostu, kojos per kelius taip pat sulenktos. Įkapių nebuvo. Kapas datuojamas III tūkstantmečio pr. Kr. antrąja puse.

Senojo geležies amžiaus kapas Nr.134 aptiktas 60 cm gylyje, neapibrėžtos formos kapo duobėje, pilnoje degėsių ir angliukų. Griaučiai visiškai sunykę. Krūtinės vietoje rasta žalvarinė laiptelinė I grupės (pagal M. Michelbertą) segė. Pagal ją kapas turėtų būti II a. pabaigos-III a. I pusės.

V a. pabaigos vyro kape Nr.139 aptiktas žirgas. Mirusysis buvo palaidotas 210x130 cm dydžio ir 1 m gylio duobėje, aukštielninkas, galva į ŠV (280°), karste. Karstas lentinis, 200x60 cm dydžio, stačiakampio formos. Įkapės turtingos. Kairėje mirusiojo pusėje paguldytas žirgas su tarp dantų įspraustais geležiniais žąslais kauliniais laužtukais, žalvarine įvija bei grandele tarp karčių. Ant kaklo uždėta sidabrinė dvigubu lankeliu antkaklė vytais šonais su dviguba kilpele ir dviem kabliukais galuose. Ant krūtinės buvo žalvarinė lankinė ilgakojė segė lenkta užkaba, storagalė apyrankė ir 2 žiedai - įvijinis ir juostinis. Ant kairės rankos pirštų taip pat buvo 2 tokie žiedai. Kairėje krūtinės-juosmens pusėje padėti ginklai ir darbo įrankiai: "prūsų" tipo kovos peilis ir darbo peilis bei ietigalis. Ietis, atrodo, turėjo apie 1,2-1,3 m ilgio kotą. Prie kovos peilio įkotės aptikta geležinė diržo sagtelė. Ant abiejų kojų uždėti žalvariniai šarnyriniai pentinai su skirstikliais ir dirželių galų apkalais (pav.12), o kojūgalyje padėtas įmovinis kirvis.

Mirusiųjų įkapės tradicinės. Moterys nešiojo apgalvius iš žalvarinių

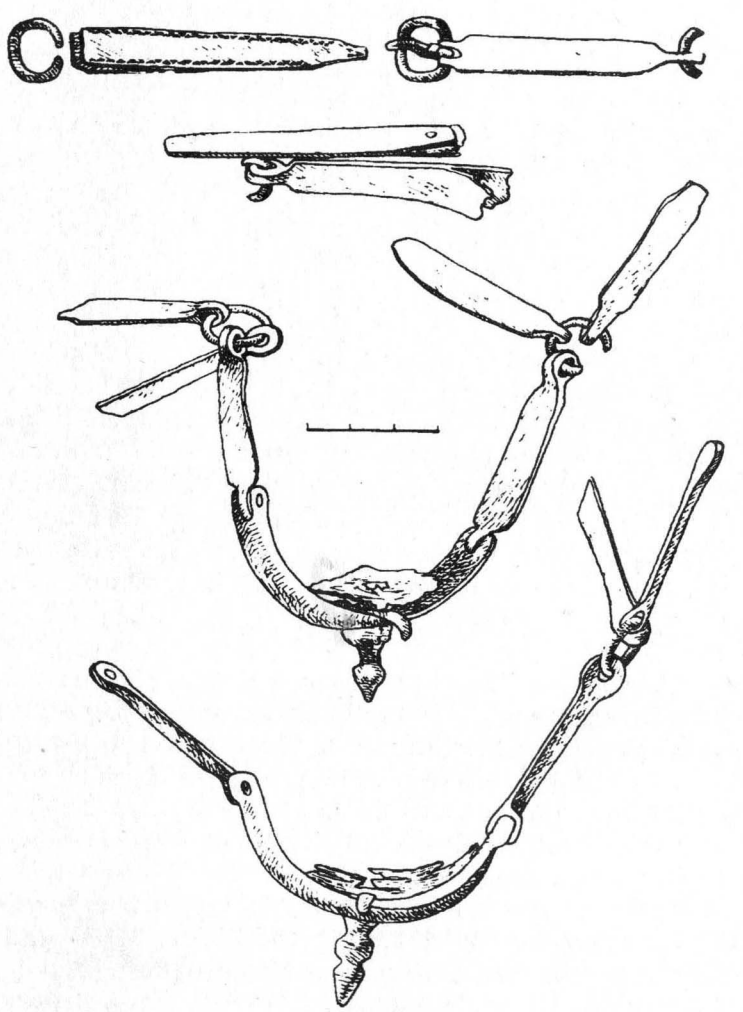

Pav.12. Šarnyriniai pentinai iš kapo Nr.139.
Fig.12. Joint spurs from grave 139

įvijų (kapai Nr.121, 124), gintaro karolius arba jų vėrinius, suvertus iš kelių-keliasdešimties karolių (kapai Nr.104, 105, 124, 127, 129, 133). Ilgiausias gintarinių karolių vėrinys aptiktas kape Nr. 129. Jame buvo 40 karolių. Vaikai taip pat nešiojo karolius. Vyrų kapuose trumpų karolių vėrinukų irgi pasitaikė. Jų rasta kapuose Nr.112, 118, 122, 140. Ilgiausias 10 karolių vėrinukas buvo kape Nr.118. Kapo Nr.122 sampile aptiktas žalsvos emalės karolis, o apardytame moters kape Nr.127 buvo skaidraus stiklo rutulio formos karolis. Antkaklės būdingos tiek moterims, tiek ir vyrams. Jų rasta kapuose Nr.121, 122, 124, 126, 139, 140. Antkaklės šaukštinės (kapas Nr.121), dvigubu rombinio skersinio pjūvio lankeliu, vytais šonais, su kilpele ir kabliuku (kapai Nr.122, 139, 140), apskritu lankeliu su kilpele ir kabliuku (kapas Nr.121, 124), tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku (kapas Nr.126). Segės taip pat randamos abiejų lyčių mirusiųjų kapuose. Jos gausios: iš viso rastos 22 segės. Dažniausiai tai žalvarinės lankinės ilgakojės ir žieduotosios segės. Retesnės segės trikampe kojele. Kape Nr.108 buvo geležinė Riklikų tipo segė. Gausūs geležiniai lazdeliniai smeigtukai, kuriais dažniau buvo susegami vaikų drabužiai. Moterų ir vyrų rankų papuošalai - žalvarinės ir sidabrinės storagalės, įvijinės ir juostinės apyrankės. Jų rasta 29. Daugiausia apyrankių uždėta mirusiajai ant rankų kape Nr.121: po 8 apyrankes - sidabrinę storagalę ir 7 žalvarines juostines. Žiedai tik žalvariniai įvijiniai ir juostiniai, nešioti abiejų lyčių suaugusiųjų ir vaikų. Tradiciškai abiejų lyčių suaugusiųjų kapuose aptinkami moliniai puodai. Jų buvo kapuose Nr.104-107, 112, 121, 122. Puodai dėti kojūgalyje, rečiau galvūgalyje (kapai Nr.107, 122). Geriamųjų ragų apkalai aptikti dviejuose vyrų kapuose (Nr.128, 140). Pirmasis iš jų žalvarinis, antrasis - sidabrinis. Abu apkalai ornamentuoti gyvūniniu ir geometriniu ornamentais.

Darbo įrankiai įvairumu nepasižymi. Vyrų kapams būdingi įmoviniai kirviai. Jų buvo kapuose Nr.112, 118, 122, 128, 135, 139, 140. Siauraašmenis pentinis kirvis rastas degintiniame kape Nr.XII. Peiliai aptikti kapuose Nr.104, 112, 116, 118, 122, 126, 128, 135, 139, 140. Ylos moterų kapuose retos (Nr.115, 133). Vienintelis molinis verpstukas surastas kape Nr.121. Ginklai taip pat negausūs ir neįvairūs. Rasti ietigaliai rombo formos plunksnomis (kapai Nr.122, 128, 135, 140), profiliuotomis plunksnomis

(kapai Nr.XII, 139), karklo lapo formos plunksna (kapas Nr.112). Kovos peilių buvo kapuose Nr.XII, 128, 135, 139, 140. Tik du iš jų (kapuose Nr.XII, 139) skiriami vadinamajam "prūsų" tipui.

Buitinės apyvokos daiktams tenka skirti geležines ir žalvarines diržų sagtis. Jos aptiktos vyrų kapuose Nr.104, 108, 112, 116, 122, 135, 139 ir viena atsitiktinai. Vyrauja geležinės diržų sagtys.

Perkasoje Nr.26, kv.C, D-9, 10, aptiktas plotelis su gausiais molio tinko gabalais. Jis 2 m ilgio ir 70-80 cm pločio, lenktas iš R į P. Tarp molio tinko gabalų aptinkama ir žiestos keramikos. Tai gali būti II tūkstantmečio pastato pėdsakai. Tuo tarpu perkasoje Nr.27, kv.C, D-10, 11, 50 cm gylyje, aptiktas Brūkšniuotosios keramikos kultūros židinys. Jis apskritas, 1,6x1,6 m dydžio, prisotintas angliukų, degėsių ir pelenų. Židinio skersinis pjūvis dubens pavidalo, 35 cm gylio. Jame rastos dviejų brūkšniuotų puodų dalys: pakraštėlių fragmentai, šonų gabalai, dugneliai. Židinio sampile buvo ir smulkiai sudegusių gyvūno kaulų gabaliukų (žirgo dantys?). Apskritai mažų įvairialaikės keramikos gabaliukų rasta įvairiame gylyje visose pastaraisiais metais tyrinėtose perkasose.

Paskutinių dvejų metų kasinėjimai praplėtė kapinyno chronologiją. Paaiškėjo, kad kapinynas dar tęsiasi R kryptimi. P pusėje esantis žemyninis molis riboja kapinyno teritoriją. Ateityje kapinyno tyrinėjimus reikėtų tęsti R-PR kryptimi.

Aleksiejus Luchtanas

Kapinyno ir gyvenviečių tyrinėjimai Kernavėje, Pajautos slėnyje 1994 metais

VU AK tęsė įvairių laikotarpių gyvenviečių bei žalvario ir ankstyvojo geležies amžių plokštinio kapinyno tyrinėjimus Pajautos slėnyje (žr. ATL 1988 ir 1989 metais. V., 1990. P.193-196; ATL 1990 ir 1991 metais. V., 1992. T.1. P.103-107; ATL 1992 ir 1993 metais. V., 1994. P.158-160). Į P ir PR nuo ankstesnių metų perkasų ištirtas dar 106 m^2 plotas.